

Pääpainottomien tavujen diftongit Maskun murteessa

1. Johdanto

Tässä työssä tarkastellaan lounaismurteisiin kuuluvan Maskun murteen pääpainottomien tavujen diftongeja. Niitä on supistuman kautta syntyneitä ja kantasuomesta periytyviä.

Esimerkkiaineisto on suurimmaksi osaksi peräisin v. 1877 Raisiossa syntyneeltä Amanda Helanderilta, jonka vanhemmat olivat Maskusta ja joka Raision lisäksi on asunut Turussa, Maskussa ja Naantalissa. Hän puhui hyvin "vanhanaikaista" Maskun seudun murretta, josta vuosien mittaan tein havaintoja. Minulla itselläni on nykyisin sama puheenparsi. Tätä julkaisua varten olen tarkistanut esimerkkisanat ja muodot samaan murrealueeseen kuuluvassa Vahdon pitäjässä vanhoilta murteenpuhujilta.

Saatavat tulokset ovat paljolti voimassa Maskun ympäristössäkin. Mynämäen suuntaan niitä ei voida kaikkia kuitenkaan yleistää, koska esim. Maskun *sokkia*-nominatiivityyppi on siellä *sokki*. Turun itäpuolisissa lounaismurteissa taasen tullaan *sokja*-asuun, ja myös monet muut käsiteltävät seikat ovat täällä toisin.

Kaisa Häkkinen [1] on tutkinut nykysuomen sanan ensi tavua edempänä olevia diftongeja antamalla koululaisten tavuttaa eräitä vokaalisekvenssejä sisältäviä testisanoja. Hänen tuloksensa tuntuvat osoittavan muidenkin kuin *i*-loppuisten diftongien olemassaoloa koululaisten kielitajun mukaan. Tällöinen "gallupmenetelmä" on tietenkin vain yksi keino hakea asialle perustelua, eikä se sitovasti todista mitään. Itse diftongin ja tavun käsitteetkin ovat tunnetusti aika häilyviä ja intuitiivisia.

Häkkisen esityksen mukaan tavu voidaan määritellä useanlaisilla kriteereillä, joista mikään ei kuitenkaan ole aivan kiistaton. Käytännössä joudutaan tyytymään jonkinlaiseen synteisiin näistä eri tavoista. Kie-

liopintekijät ovat asettaneet omat tavutussääntönsä suomen kieltä varten, mutta niiden pätevyys on viime kädessä melko suhteellinen. Kussakin murteessa voitaisiin, mikäli tarpeellista, vallan oikeutetusti käyttää sen oman erikoisluonteen vaatimia tavutuskriteerejä. Lounaismurteiden erikoisgeminaatiota voidaan eräässä mielessä pitää diftongien kriteerinä. Samoin seuraavassa infirmaatioksi nimittämäni ilmiö käy tavallaan samaan tarkoitukseen.

2. *Supistumadiftongit*

Kuten tunnettua kantasuomalaisen vaiheen jälkeen mm. Lounais-Suomessa on eri tavuihin kuuluneita pääpainottomia vokaaleja joutunut yhteen niiden välisen yksinäiskonsonantin kadottua. Yhteen joutuneet vokaalit ovat useimmiten jääneet samaan tavuun, jolloin tuloksena on ollut pitkä vokaali tai supistumadiftongi (tai mahdollisesti supistumatriftongi). Jos tällaisessa tapauksessa kyseisen tavun on aloittanut soinniton konsonantti *k*, *t*, *p* tai *s* (ns. obstruentti), niin tämä on säännöllisesti geminoitunut, paitsi mikäli edellisen tavun lopussa on ollut jokin konsonanteista *k*, *t*, *p*, *s* tai *h*. Ilmiön nimi on lounaismurteiden erikoisgeminaatio (tai vain geminaatio) [2].¹

Pitkät supistumavokaalit ovat aidoissa lounaismurteissa kaikki lyhentyneet. Monet supistumadiftongitkin ovat kadottaneet loppukomponenttinsa taikka muuten muuntuneet. On kuitenkin sana- ja muotoryhmiä, joissa noita diftongeja ilmeisesti on säilynyt. Osassa näitä tapauksia on siis mukana lounaismurteiden erikoisgeminaatio osoittamassa sen jäljessä tulevaa supistumadiftongia.

Geminaatio olisi mielestäni erityisesti Maskun murteessa, josta käsiällä olevan työn näytteet ovat, sopiva kriteeri indikoimaan diftongeja tiettyjen muotoryhmien sanoissa. Geminaatiohan on syntyäkanaan (viimeistään 1500-luvulla) osoittanut jäljessään tulevaa pitkää, samaan tavuun kuuluvaa vokaaliainesta. Sanojen tavunrajat eivät myöhemminkään ole voineet muuttua niin oleellisesti, ettei geminaation jälkeistä vo-

¹ Miksi ainoastaan konsonantit *k*, *t*, *p* ja *s* lounaismurteissa geminoituvat, ei ole pystytty kunnolla selittämään. On esitetty, joskaan ei vakuuttavasti, ilmiön yhteyttä astevaihteluun [9]. Hyvin samankaltainen geminaation kanssa, mutta eri edellytyksin tapahtuva, on kantasuomen sanojen loppu-*k*:n ja -*t*:n assimiloituminen seuraavan sanan alkukonsonantteihin *k*, *t*, *p*, *s*, jolloin sananrajalle muodostuu viimeksi mainittujen geminoituma. Ei liene sattuma, että lounaismurteille on luonteenomaista noita samoja obstruentteja koskevat kaksi toisiaan muistuttavaa geminoitumisilmiötä.

kaaliparia saattaisi pitää diftongina samassa muotoryhmässä kuin alun perin.

Asiaan liittyy kylläkin ongelmallisuutta, niin kuin ilmenee Aulikki Jalavan tarkasteluista [2] s. 32—34. Geminaatio nimittäin säilyy taivutettaessa sanaa tahi lisättäessä tähän liitepartikkeli tai johdin, jolloin Jalavan mukaan vokaaliparin komponentit voivat joutua eri tavuihin muodostaen vokaaliyhtymän eikä geminaatio täten enää olisikaan diftongin osoittajana. Hän ottaa kaiken kaikkiaan kannan, että lounaismurteissa geminaatio ”näyttää yleisesti tapahtuneen myös vokaaliyhtymien edellä”. Hänen kaikkien esimerkkisanojensa todistusvoima ei minusta kuitenkaan ole selvä huolimatta tavunrajamerkin käyttämisestä. Ainakin Maskun murteessa, jonka tunnen, sanat *oikkiastas*, *lippiaks*, *surkkiaste*, *makkia*, *vaikkia*, *lappion* ja *sakkia* v o i d a a n ääntää diftongillisina sekä sanat *päässiäise*, *harttioil* ja *hakkioi* jopa triftongillisina.

Jalava sanoo vielä esimerkkien *hakkijoi* (Nousiainen) ja *sakkija* (Halikko) nojalla geminaation tapahtuneen jopa siirtymä-äänteen (*j*) toisistaan erottamien vokaalien edellä. Tähän suuntaan paremmin viittaavia esimerkkejä olisivat Maskun murteessa käytettävät toisen infinitiivin muodot *tunttite*, *löyttätes*. Jalavan väittämä ei kumminkaan ole yleisesti tosi, kuten nähdään ensimmäisen infinitiivin muodoista *harsitakses*, *kärsitäkki* (geminaatio olisi kuitenkin infinitiiveissä *harssi*, *kärssi*). Mainituissa verbinmuodoissa toisissa on geminaatio, toisista se puuttuu, mutta supistumadiftongia ei ole kummassakaan tapauksessa. Verbinmuodoissa ei juuri tavatakaan supistumadiftongeja, vaan nämä ovat luonteenomaisempia nomineille.

Kukaan ei pysty kiistattomasti perustelevaan, että pääpainollista tavua seuraavan geminaation jälkeinen vokaalisekvenssi olisi aina jotakin muuta kuin diftongi (resp. triftongi). Korva kuulee tämänlaatuisen vokaalisekvenssin useasti hyvin lyhyenä ja alkukomponentin säännöllisesti milteipä ylilyhyenä.² Asia riippuu tosin hiukan puhumistavasta, puheen nopeudesta ja painokkuudesta. Lauluissa ja rytmillisissä lastenlouruissa *a-*, *ä-*, *o-*, *ö-*, *u-*, *y-*loppuinen supistumavokaalipari (ryhmät I, II ja IV) hajoaa ilman muuta eri tavuihin. Tämä on ilmeisesti vanhaa perinnettä välikonsonanttien katoa edeltävältä ajalta. Puheessa tällaisen vokaaliparin jälkikomponentilla on toisinaan myös hieman heikompi paino kuin alkukomponentilla. Niinpä Maskun *kankkia*-sana voidaan

² Alkukomponentin ”ylilyhyys” vallitsee myöskin geminaatiottomissa ”rinnakkais-tapauksissa”, kunhan ensi tavu on pitkä — siis esim. sanoissa *kauhia*, *haaskio*, muttei sanoissa *tihua*, *minia*, jotka ovat selvästi kolmitavuisia.

joskus painottaa suunnilleen *kaṅkkia* (puolilihava = suurempi paino, gemena = pienempi paino), mutta useimmiten kuitenkin *kaṅkkia*. Tämänkaltaiset seikat eivät koske ollenkaan *i*-loppuisia supistumavokaalipareja, joten niitä voidaan pitää kaikissa tilanteissa diftongeina (ryhmä III). Muut pääpainottomain tavujen *i*-loppuiset diftongit ovat niin ikään tällaisessa erikoisasemassa, joka nähtävästi on peruja kantasuomesta.

Geminaation jälkeisen vokaaliparin diftonginluonnetta vahvistaa edelleen vertailu sellaisiin geminaatiottomiin rinnakkaistapauksiin, joissa ensi tavu on lyhyt (vrt. viite 2). Näissä sanoissa vokaaliparin alkukomponentti on aina puolipitkä ja melkein yhtä painollinen kuin ensi tavu. Loppukomponentti taas on aivan painoton. Esimerkiksi sanasta *komia* saa erittäin selvän kolmitavuisen vaikutelman, joka poikkeaa täysin sanan *hoppia* antamasta. Samanlainen ero on murren sanan *lappio* sekä sen nykymurteessa tavallisemman vastineen *lappio* välillä.

Kaiken edellä sanotun perusteella katson voitavan puhua Maskun murteessa olevista geminaation jälkeisistä supistumadiftongeista.³ Diftongeina kyseiset vokaaliparit ainakin voi kuulla lausuttavan. Geminaatiota on pidettävä tällöin diftongin tunnusmerkkinä. Luettelen seuraavassa sana- ja muotoryhmät, joissa tilanne on kuvatus kaltainen, sekä teen selkoa sanojen määrästä. Ilmoitan esimerkkejä myöskin geminaatiottomista rinnakkaistapauksista, joissa ensi tavu on pitkä mutta vokaalikonfiguraatio muutoin samanlainen.

I. *io-*, *iö-*, *ia-*, *iä-*-diftongit. Geminaation kera näitä sisältävät kantasuomalaisista *eda/edä*-loppuisista johtuvat adjektiivit kuten *oikkia*, *soippia* 'haalea, ihonlämmän' ja *lenssiä* sekä alla oleva melko suppea ryhmä nominatiivimuotoisia substantiiveja. Tähdellä (*) merkityissä sanoissa voidaan kuulla triftongi *iai* tai *iäi*. Triftongeja on kuultavissa myös tämän ryhmän kaksitavuisien nominien monikkomuodoissa, selvimmin partitiivissa (esim. *tylkkii*, *lappioi*, *pessiöi*). Diftongi sisältyy vielä Maskun murteessa tunnettuun instruktiivimuotoiseen partikkeliin *melkkiän* (synonyymeinä *melkkest* ja *melkken*).

³ Kaikki tarkastellut diftongit, erikoisesti *ia* ja *iä*, eivät ehkä ole puhtaasti supistumaluonteisia, koska niissä on tapahtunut komponenttien muutoksia. Rapolan ([8] § 701) mukaan välivaiheina niiden kehityksessä on saattanut olla myös pitkiä vokaaleja (esim. *i*), joiden lyhennyttyä on jälleen syntynyt sekundaarinen supistumadiftongi (*-eda* > *-ea* > *-ia* > *-i* > *-i* > *-ia* esim. sanan *kaṅkkia* tapauksessa).

Yllä mainittu substantiiviryhmä on seuraava:

<i>tuḡkkio</i>	<i>harttia</i>	<i>lappio</i>	<i>Raissio</i>
<i>arkkia</i>	<i>halttia</i>	<i>hyyyppiä</i>	<i>Panssio</i>
<i>aukkia</i>	<i>varttia</i>	<i>hoppia</i>	<i>moissio</i>
<i>valkkia</i>	<i>tunttia</i>	<i>häppiä</i>	<i>assia</i>
<i>hakkia</i>	<i>kalttiaine*</i>	<i>lippiä</i>	<i>pessia</i>
<i>kulkkia</i>		<i>reppiä</i>	<i>Noussiaine*</i>
<i>lukkia</i>		<i>lauppias</i>	<i>päässiäine*</i>
<i>näkkiä</i>		<i>rääppiäiset*</i>	
<i>tekkiä</i>			
<i>takkiaaine*</i>			
<i>perkkiö</i>			
<i>Ryḡkkiö</i>			

Näytteinä geminaatiottomista rinnakkaistapauksista olkoot vaikka substantiivit *kuulia*, *Riittiö* ja *astia* sekä adjektiivit *nihkiä* ja *tuihia* 'puistattava, vastenmielinen'.

Geminaatiollisia diftongeja *ia*, *iä* saattaa lisäksi olla C-partitiivimuodoissa (ks. s. 97—) omistusliitteen edellä. Tällaisia ovat esim. sanat *kässäs* ja *leippiäs*, jotka kylläkin esiintyvät myös siirtymäänteellisinä muodossa *kässitäs* ja *leipitäs*.

II. *ua-*, *yä* -diftongit. Nämä ovat harvinaisia eivätkä geminaatiollisina taida tulla kysymykseen muissa kuin pitäjännimissä *Velkkua* ja *Pöytyä* sekä vanhassa skandinaavisessa lainasanassa *auttuas*. Mainitut kolme esimerkkimuotoa olen tavannut myös Maskun naapuripitäjässä Vahdolla vanhojen ihmisten puheessa, mutta Mynämäessä niitä ei geminaatiollisina tunnuttane. Velkualaiset ja pöytyäläiset itse lausuvat *Velkua* ja *Pöytyä*.

Ainoat geminaatiottomat rinnakkaistapaukset lienevät *ainua* ja *tanhua*. Kuten ryhmässä I voidaan nytkin kuulla triftongeja monikkomuodoissa *Velkkuoi*, *Pöytyöi*, *auttuai*, *ainuoi* ja *tanhuoi*.

III. *i-loppuiset supistumadiftongit*. Tällaiset esiintyvät geminaatiollisina vain supistumanominien monikon partitiivimuodoissa (ks. tyyppi B/B sivulla 96) ja jossain määrin myös muissa monikon sijoissa. Sanat *äkkei*, *varttai*, *liäppei*, *assei* olisivat geminaatiollisia ja *rästai*, *saerai*, *huanei*, *kärmei* geminaatiottomia rinnakkaistapauksia. Tämän tyyppin sanoja on kaikkiaan melko runsaasti. Supistumadiftongeiksi olisi vielä kai luettava verbien aktiivin toisen partisiihin monikkomuotojen lopussa olevat *ui-*, *yi* -diftongit (esim. partitiiveissa *kaḡonui*, *syänyi*). Niitten yhteydessä ei geminaatio tietenkään saata tulla kyseeseen.

IV. *u-, y-loppuiset diftongit*. Labiaalivokaaleihin *u* ja *y* päättyvät pääpainottomat vokaaliparit käyttäytyvät aiemmin käsiteltyihin verraten aivan poikkeavasti. Niitten yhteydessä vallitsee nimittäin toisissa tapauksissa geminaatio, toisissa ei. Asian tilaa ei voi ymmärtää oikein muulla tavoin kuin että noista vokaalipareista toiset ovat syntyneet ennen geminaatioäänneläin vaikutuskautta ja toiset sen jälkeen.⁴ Tätä puoltaisi myöskin alla olevista esimerkeistä ilmenevä geminaation esiintyminen ja sen puuttuminen suurin piirtein muotoryhmittäin. Näiden muotoryhmien historian tunteminen antaisi ehkä lisätietoa geminaatioäänneläin vaikutuksen ajankohdasta tai päinvastoin.

Vanhoja, täysin vakiintuneita geminaatiollisia tapauksia Maskun murteessa tiedän havaintojeni perusteella varmasti olevan vain sanojen (1) *varkkaus*, *hittaus*, *viissaus*, *runssaus* ja (2) *perkkkaus*, *huakkkaus*, *veissaus*, *kuarssaus*, *karkkaus*, joista edelliset ovat supistumanominien, jälkimmäiset supistumaverbien johdoksia. Harvinaisemmat sanat *harttaus*, *verttaus* ja *kiussaus* ovat myös mahdollisia. Melko tavallisia ovat muodot (3) *makâus*, *takâus*, *kokôus*, *putôus*, *lupâus*, *lisâys*, mutta niistä voi yhtäläisesti kuulla vastaavat geminaatiolliset variantit. Kuitenkin ne sisältyvät johtonsa nojalla ryhmään (2). Ehkäpä painotussyyt sallivat mainituille sanoille (3) lyhytalkuisen geminaatiottoman asun. Asiaan saattaa vaikuttaa analogia ryhmästä (4) *tapâus*, *tipâus*, *kopâus*, *kno-pâus*, *hosâus*, *pysâys*; *vapâus*, jonka jäsenillä ei koskaan tapaa geminaatiota. (Kolme ensimmäistä on Jusleniuksen sanakirjassa [3].) Nämä sanat lausutaan kolmitavuisina. Omaan tyyppiinsä kuuluvat vielä pitkäalkuiset geminaatiottomat sanat *seisâus* ja *huipâus* 'pitkähkö matka, väli', jotka nekin tuntuvat kolmitavuisilta.

Kantasuomalaisten *eda/edä*-adjektiivien *us-*, *ys-*loppuiset substantiivijohdokset lienevät Maskun murteessa aika outoja. On kyllä jokunen, nähtävästi kirkollisesta tai muusta "sivistyneestä" kielenkäytöstä tullut sellainen sana, kuten esim. *oikeus*, *korkeus*, *ylpeys*. Nämä voitaneen kuulla myös geminaatiollisessa muodossa (*oikkeus*, *korkkeus*, *ylppeys*). Aitoina murre-sanoina niitä on vaikea pitää. Vahtolaiset kielenoppaani pitivät tällaisia sanoja nykykielen tuotteina; muodot *oikkius*, *korkkius*, *ylppiys* kuulostivat vielä vieraammilta, vaikka vastaavat adjektiivit ovat

⁴ Olisihan kyllä se hypoteettinen mahdollisuus, että *u-*, *y-*loppuisia diftongeja ei äänneläisestisesti kerta kaikkiaan olekaan. Havaitut tätä laatua olevat diftongit ja niitä edeltävä geminaatio voitaisiin selittää tyyppien I, II ja III aiheuttamaksi analogiaksi. Tähän kuvaan sopisivat luontevasti preesensin kolmannen persoonan geminaatiottomat muodot *hakè*, *satà*, *sopi*, *pesè*, *sykke*, *kiiltà*, *leipo*, *karsi* jne, jotka esiintyvät alkuaan kaksitavuisilla verbeillä (vrt. Rapola [8] § 37). Näidenkin muotojen kehitysvaiheista saattaisi puuttua diftongi — olisi siis esim. *hakeβi* > *hakeβ* > *hakeV* (> *hakè u*) > *hakè*.

säännöllisesti tyyppiä *oikkia* jne.⁵ (Pantakoon muuten merkille, että Jusleniuksella [3] kyseiset adjektiivisubstantiivi -parit ovat aina muotoa *oikia, oikeus*.) Geminaatio ei nytkään näytä karakterisoivan mitään diftongeja.

Verbienkään muodoista ei tahdo löytyä *u-*, *y-*loppuisia diftongeja. Esim. preesensmuodot *hosàuta(n)* ja *kropsauta(n)* tuntuvat molemmat nelitavuisilta.

Yllä on tyyppin IV diftongeja selvitelty ainoastaan vartalokonsonanttien *k*, *t*, *p*, *s* mahdollisen geminaation valossa. Muunlaiset vartalokonsonanttisysteemit täytyy tässä jättää syrjään.

Tyyppin IV tarkastelu antaa lisänäyttöä sille, että geminaatio ei yleisesti tapahdu vokaaliyhtymien edellä (ks. ed. s. 85).

3. Kantasuomesta periytyvät diftongit

Kantasuomessa tiedetään olleen pääpainottomissa asemissa vain *i-*loppuisia diftongeja. Miltei ainoa muotoryhmä, jossa Maskun murre niitä vielä sisältää, on nominien monikkosijat ja näistä selvimmin monikon partitiivi. Tässä sijassa todettiin edellä myös *i-*loppuisia supistumadiftongeja.

Kaikenlaisiin tarkasteltuihin supistumadiftongeihin liittyi määrätapauksissa (*k*, *t*, *p*, *s*) lounaismurteiden erikoisgeminaatio. Äsken mainittuja kantasuomalaisia diftongeja taikka näiden eräänlaisia jatkajia, sekundaarisia diftongeja, luonnehtii myöskin määrätapauksissa (*k*, *t*, *p*) niitä edeltävän astevaihtelukonsonantin lounaismurteille tunnusomainen heikko aste (sanan heikko vartalo). Tällaista *i-*loppuisen diftongin aiheuttamaa asteen heikentymistä voisi nimittää vaikkapa *infirmaatioksi*. Paitsi monikon sijoissa ilmiö esiintyy muissakin muotoryhmissä, joskin diftongi tällöin on useimmiten menettänyt *i-*komponenttinsa. Kyseistä infirmaatiota käsitellään mm. Rapolan Äännehistoriassa [8] (§ 52—53), jossa se tulkitaan astevaihteluilmiöksi katsoen *i-*loppuisen diftongin sulkevan tavun. Siitä ei ole täyttä selvyyttä, mistä infirmaatio johtuu ja miksi se ilmenee pääasiassa vain lounaismurteissa (mukaan lukien Ala-Satakunnan murteet). Se saattaa hyvinkin olla vanhempi kuin lounaismurteiden erikoisgeminaatio. Olisikohan se peruja jo jostakin kantasuomen murteesta? Tähän kysymykseen palataan myöhemmin.

Maskun murteen kannalta on tavallaan ristiriitaista, että diftongi

⁵ Eräässä Hemminki Maskulaisen kirjoituksessa esiintyy tosin sellainen sana kuin *surkjutta* ja Herra Martin maanlainsuomennoksessa muoto *oickiudhen*.

toisissa tapauksissa aiheuttaa geminaation ja toisissa infirmaation (vrt. esim. sanoja *seippäi* ja *tavoi*). Onpa nominiryhmä (ks. C/A 1 s. 97), jossa Maskun murre ja yleisemminkin lounaismurteitten läntinen osa sallii samalle sanalle vaihtoehtoisina geminaatiollisen ja infirmaatiollisen monikon partitiivin (esim. sanalla *reisi* vaihtoehdot *reissi* ja *reeðei*). Itäisessä osassa (ainakin Perniössä) tulee tuossa ryhmässä kysymykseen ainoastaan geminaatiollinen partitiivityyppi.

Lukuun ottamatta joitakin luonnollisia tapauksia⁶ tavataan Maskun murteen kantasuomalaisia pääpainottomia *i*-loppuisia diftongeja vain nominien monikon sijoissa, koska *i* on muista muotoryhmistä melkein tyystin kadonnut (ks. Rapola [8] § 804 ja [7]). Eräistä monikon sijoistakin *i* usein jää pois, mutta partitiivissa diftongi säilyy aina kokonaisena. Tämän vuoksi seuraava lähempi tarkastelu rajoitetaan partitiiviin, josta siitäkin tyydytään kahteen selvimpään tyyppiin.

I. Kantasuomalaisia toisen tavun diftongeja monikon partitiivissa on ensinnäkin kaksitavuisilla *o*-, *ö*-, *u*-, *y*-loppuisilla nomineilla sekä niillä *a*-loppuisilla, joiden ensi tavun sonanttina ei ole *o* eikä *u* (partitiiviryhmä Aa s. 94—). Infirmaatio esiintyy kaikilla astevaihtelun alaisilla vartaloilla, esim. *nilkoi*, *velvoi*, *peitoi*, *iðui*, *rypyi*, *tavoi*. Infirmaatiotomia rinnakkaistapauksia ovat esim. *varsoi*, *kätköi*, *pirui*.

Siitä, ovatko kyseiset diftongit *oi*, *öi*, *ui* ja *yi* alkuperäisten kantasuomalaisten diftongien suoraa jatkoa, voidaan olla hiukan eri mieltä. Rapola ([7] s. 123) kutsuu niitä sekundaarisiksi olettaen ”koko maassa” kehityksen *pa, jui, ða* > *pa, ju, ja* (> *pa, jui*). Lounaismurteissa kehityksen on täytynyt kuitenkin olla melkoisesti erilainen, koska jossakin vaiheessa infirmaatio on astunut mukaan: *matoïða* > ... > *maðoi* (> *maðò*). Joka tapauksessa diftongit ovat ainakin välillistä jatkoa kantasuomalaisille, joten kutsuttakoon niitä kantasuomalaisiksi.

Rapola ottaa väitöskirjassaan [7] (s. 124) Ojansuun ([5] I s. 208) mukaisen kannan, että lounaismurteissa Rauman seudun pitäjiä lukuun ottamatta diftongin jälkikomponentti *i* on kokonaan kadonnut. Äännehistoriassaan [8] (§ 804) Rapola tosin lieventää kantaansa. Eräs Mynämäen murteen asiantuntija, maist. Helmi Rekola, väittää jopa muotojen *paju^jA*, *maðo^jA* olevan oikeaoppisia tässä murteessa, joka on lounaismurteiden luoteisryhmän puhtainta ydinaluetta ja jossa loppuheitto on muutoin pisimmälle vietyä. Läheinen Maskun murre ei voi olla ”ly-

⁶ Esim. sivupainollisen kolmannen tavun diftongit tyypeissä *saðottaisi*, *kohð akkoite*, *kuivikkaine*, *pualetoine*, *tulevaine*, *etulaine*, *aukinaine*, *virhelöine*, *hapuraine*, *viherjäine*, *vanhemaine*, *priiskaloitte*, *otetaisis*. (Kolmessa ensimmäisessä esimerkissä odottaisi kylläkin infirmaatiota).

hyempää”, enkä itse ole sen puhujilla havainnut monikon partitiivi-muodoissa loppu-*i*:n katoa, joskaan en myös mitään soinnitonta *A*:ta *i*:n jälkeen. Katsoisin näitten *i*-loppuisten diftongien kuuluvan Maskun murteeseen (nykyisin kuultavassa ”murteessa” ne ovat kiistattomia).

II. Kantasuomalaisia toisen tavun diftongeja tai niiden eräänlaisia jatkajia saattavat olla myöskin *i*- ja *e*-vartaloisten nominien monikon partitiivimuotojen lopussa olevat *ei*-diftongit. Näilläkin on seuranaan infirmaatio vartalon ollessa astevaihtelun alainen. Esimerkkejä: *nyrkei*, *kontei*, *sirpei*, *sonnei* (partitiiviryhmä Ab s. 94—); *hau*, *ei*, *kannei*, *lävei*, *kiäle* (partitiiviryhmä C/A s. 97—98).

Rapola ([8] § 781) katsoo myöhäiskantasuomen pitkän *i*:n tai *ii*-diftongin muuttuneen lounaismurteiden varhaisvaiheissa äännelaillisesti *ei*-diftongiksi *i*-vartaloisten nominien monikkosijoissa sekä *i*-vartaloisten verbien imperfekti- ja konditionaalimuodoissa (esim. *vaade* ~ *vaade* ’vaati’, *vaadeis* ~ *vaadesis* ’vaatisi’). Suomen yleiskielenkin käytäntö *i*-vartaloisten nominien monikkosijoissa (*e*-vokaali muodoissa *sonneja*, *sonneiksi*, *sonneina*, *sonneissa* jne.) juontaa juurensa lounaismurteista. Samassa yhteydessä Rapola mainitsee *e*-vartaloisten nominien monikon partitiivimuotojen *nime* ~ *nimei*, *hauve* ~ *hau*, *ei* syntyneen lounaismurteissa analogisesti *i*-vartaloisten nominien vastaavien muotojen perusteella. Analogia ei kylläkään minusta ole ihan itsestään selvä. Onhan nimittäin lounaismurteissa *e*-vartaloisia nomineja monin verroin runsaammin kuin ruotsista lainaamattomia *i*-vartaloisia. Melkein jokaisella *e*-vartaloisella nominilla on lounaismurteiden läntisessä osassa ja siis Maskun murteessa *ei*-loppuinen monikon partitiivi, jonka muodostuminen on vartalovokaalin *e* vuoksi tavallaan hyvin luonnollista ja jonka helposti luulisi olevan vanhempi kuin *ei*-loppuinen monikon partitiivi *i*-vartaloisilla. Ainoastaan loppuheittoisilta *e*-vartaloisilta nomineilta *viis*, *kuus*, *uus*, *vuas*, *kaus*, *nuar*, *suur*, *piän*, *laps*, *yks*, *kaks*, *miäs* puuttuu monikon *ei*-loppuinen partitiivi; niillä on vain geminaatiotyypinen partitiivi (*viissi*, *kaussi*, *nuari* jne.)

Jo varhaiskantasuomessa tapahtui *e*-vartaloisilla yksikön nominatiivissa loppu-*e*:n muuttuminen *i*:ksi (**une* > *uni*). Näiden sanojen monikkosijoissa on samoin kantasuomessa tapahtunut äänteenmuutos *ei* > *i*. Eiköhän näin syntynyt *i*-äänne ole rinnastettavissa vastaavaan äänteeseen *i*-vartaloisten monikkosijoissa ja siis pitkä tai diftongin luonteinen? Niin ollen yllä mainittu lounaismurteiden äännelaillinen muutos *ii* > *ei* on hyvin voinut koskea ainakin osassa murteistoa *e*-vartaloisiakin nomineja. Mitä tulee *e*-vartaloisiin verbeihin, niillä tuskin ollekaan tavataan imperfektissä ja konditionaalissa *ei*-diftongia tai tästä lyhentynyttä *e*:tä; normaalikäytäntö on *meni*, *mensis*, mutta poikkeuk-

sina saattavat olla *opè(s)*, *piäres*, *tuules*. Sellaiset imperfektimuodot kuin **menè* sekoittuisivat tietysti vastaaviin preesensmuotoihin.

Oli Rapolan analogiaoletus oikea tai ei, niin *e*-vartaloisten nominien infirmaatiotyypinen *ei*-loppuinen monikon partitiivi on osassa lounaismurteita tosiasia. Sama koskee muitakin monikon sijoja. Maskussa ja Mynämäessä on esim. muodot *oljei*, *oljein*, *oljeiks*, *olje(i)tte*, *oljeis*, *oljeilt* jne. sekä *sualei*, *sualein*, *sualeiks*, *suale(i)tte*, *sualeis*, *sualeilt* jne. Vanhassa kirjallisuudessa (Hemminki Maskulainen ym.) en ole kylläkään tuollaisia muotoja huomannut. Se viittäisi melko nuoreen analogiailmiöön. Piirre rajoittuu selvänä kuitenkin varsin suppealle alueelle, joten ehkä siitä syystä se on vanhalle kirjakielelle vieras. Martin lain-suomennoksessa tosin tapaa satunnaisesti sellaisia muotoja kuin *kilweillä ja hewoisilla; jocaitzeille osawelielle*.

Puheena olevien diftongimuotojen voidaan sanoa merkitsevän paluuta alkuperäiseen (varhais)kantasuomalaiseen käytäntöön **olke* : **olkeida*, **olkeina* jne., **soole* : **sooleida*, **sooleina* jne. Tämä toteamus ei ole pelkästään muodollinen, sillä kuulehan missä hyvänsä pienten, puhumaan opettelevien lasten käyttävän joskus spontaanisti tuon kaltaisia *ei*-diftongillisia muotoja. Tämmöinen ikivanha ”perinne” voi vaikuttaa aikaihmistenkin kielikorvassa. Voin mainita Maskun murteessa esiintyvän myös ”sääntöjen vastaisia” *ai-*, *äi*-loppuisia monikon partitiivimuotoja (partitiiviytyypillä C/B s. 98—). Esimerkkejä: *sola* : *solai*, *kura* : *kurai*, *vähä* : *vähäi*, *veljä* : *veljäi*, *sälä* : *säläi*, *fyrrä* : *fyrräi*, *häämä* : *häämäi*, *hätä* : *hädäi*, *piimä* : *piimäi* (*fyrrä* = ’hyrrä’, *häämä* = ’hyvin ohut vaatekappale, harso’). Säännöllisiä, diftongittomia monikon partitiivimuotoja ei noilla nomineilla juuri voi kuulla. Paunonenkin ([6] s. 343) ilmoittaa joitakin tuollaisia esimerkkejä lounaismurteista. Hän katsoo niiden olevan supistumanominien mallin mukaisia kontaminaatiomuotoja, vaikka hänen mukaansa päinvastainen kontaminaatio (esim. *seippi*) ilmentää yleistä tendenssiä. Minun mielestäni taas yllä luetellut esimerkit kuvastavat paremminkin alkuperäistä kantasuomalaista käytäntöä **piimäiä*. Tätä näkemystä tukisi muodoissa tavattava infirmaatio, joka ei ollenkaan sovi supistumanominien kaavaan. Kyseisen laatuista *ai-*, *äi*-loppuisia monikon partitiiveja kuulee pääasiassa vain sellaisista nomineista, joiden monikkomuotoja käytetään harvoin.

Paitsi monikon partitiivissa infirmaatio esiintyy Maskun murteessa vähintään yhdeksässä muussa muotoryhmässä (Rapolan esityksessä ryhmät b, c, d, e, f, g, j, k, l; ks. [8] § 53). Näissä viimeksi mainituissa infirmaatio viittaa nimenomaan kantasuomalaiseen diftongiin. Tämä asian laita puhuu vahvasti sen puolesta, että monikon partitiivinkin *i-*

loppuiset diftongit (tyypeillä A, B/A ja C/A) ovat kantasuomalaisia tai ainakin että ne ovat muodostuneet infirmaatioäänneläin vaikuttaessa vielä jäljellä olleisiin alkuperäisiin ksm. diftongeihin. Supistumanomien monikon partitiivissa ym. sijoissa olevien *i*-loppuisten supistumadiftongien (tyyppi B/B) on täytynyt syntyä vasta myöhemmin, koska näitten yhteydessä on infirmaation asemesta vaikuttanut täysin päinvas-tainen ilmiö, geminaatio.

Niin ollen A-, B/A- ja C/A- partitiivien nykyisinkin tavattavat lop-pudiftongit, olivatpa ne alkuperäisiä tai eivät, ovat vanhempia kuin supistumadiftongit. Samaten infirmaatio on vanhempi kuin geminaatio. Aikaeron on ilmeisesti oltava melkoinen, koska diftongityypit eivät ole mitenkään sekoittuneet keskenänsä. Saatu tulos näyttää kylläkin hiu-kan kummalliselta sen valossa, että viron kielessä on samantapaista ge-minaatiota kuin suomen lounaismurteissa, mutta infirmaatiosta siinä ei näy juuri jälkeäkään (ks. Kettunen [4] s. 192) — paitsi ehkä sporadisesti jossakin murteessa.

Edellinen tarkastelu viittaa siihen, että Viron suunnasta maahamme aikoinaan tulleet muuttajat eivät ole tuoneet infirmaatiota mukansa vaan että infirmaatio on jo ennen tätä maahanmuuttokautta vaikutta-nut lounaisen Suomen muinaisasukkaiden kielessä. Täältäähän se on jonkin verran levinnyt muuallekin Suomeen, jopa karjalan ja lyydin kieliin (Rapola [8] § 53). Infirmaation iästä tässä esitetty väitös kaipaasi todistamiseksi varmaan enemmän tutkimuksia kuin matemaatikko kykenee suorittamaan.

4. Monikon partitiivityypit

Niin kuin edellä olevasta on käynyt ilmi, monikon partitiivi muodostaa Maskun murteessa pääpainottomien diftongien kannalta mielenkiintoi-sen muotoryhmän, jossa esiintyy kaksi lounaismurteille tunnusomaista toisensa pois sulkevaa ilmiötä, geminaatio ja infirmaatio. Geminaatio indikoi supistumadiftongia, joka kuitenkin on säilynyt lyhentymättö-mänä vain, kun sen loppukomponenttina on ollut monikon *i* (esim. *kaḡkkai*). Mikäli tunnus *i* sitä vastoin on ollut supistumadiftongin alku-komponenttina, on jälkikomponentti kadonnut (esim. *kyrssi*). Infir-maatiotyypisissä monikon partitiivimuodoissa niihin kuuluva ”kanta-suomalainen” *i*-loppuinen diftongi taas aina säilyy kokonaisena.

Maskun murteessa on siis *i*-loppuisilla supistumadiftongeilla saman-lainen säilymistäipumus monikon partitiivissa kuin kantasuomalais-

tyyppisillä.⁷ Diftongin redusoitumistakaan ei voi tapahtua. Sen tapaiset lyhentymämuodot kuin *kalò*, joita toisinaan näkee Maskun tai lähipitäjien murrenäytteissä, ovat poikkeuksellisia. Omistusliitteen edellä loppukomponentti *i* kyllä tavallisesti muuttuu *j*:ksi, mikä kuvastanee sen puolivokaalista luonnetta (esim. *raoðojan*, *kontejas*; *assejan*, *varppajas*). Supistumatyyppisillä voi kuitenkin yhtäläisesti kuulla lähempänä alkuperäistä olevia *t*:llisiä diftongimuotoja kuten *asseitan*, *varppaitas*.

Yhtenäisen kuvan saamiseksi monikon partitiivimuodoista Maskun murteessa esitettäköön tämän sijamuodon kaikkien erilaisten tyyppien luokittelu. Pääluokitteluperusteena käytetään yleiskielen vastaavien muotojen päätteitä (poikkeuksina tästä ryhmät C/C 2,4 ja jotkut yksityiset sanat). Erityistä huomiota kiinnitetään geminaatioon ja infirmaatioon tuoden esimerkkejä erilaisista vartalokonsonanteista. Muutoinkin esimerkkiaineisto pyritään saamaan mahdollisimman kattavaksi. Varmuuden vuoksi ilmoitetaan myös yksikön nominatiivimuodot.

Tyyppi A. Yleisk. *-ja/jä* ~ Masku *-i* (*i*-loppuinen kantasuomalainen diftongi). *Kaksitavujen infirmaatiotyyppi.*

Lähtökohtana on kaksitavuinen kantasuomalainen nomini, jonka vartalon lopussa on jokin vokaaleista *o*, *ö*, *u*, *y*. Loppuvokaali voi olla myös *a*, mikäli ensi tavun sonanttina ei ole *o* eikä *u*. Vartalovokaalin *i* sisältävät otetaan niin ikään tähän. Monikon partitiivin päätteellä on kaikilla kaksitavuilla ollut kantasuomessa **-ða/ðä*.

1. Astevaihtelun alaisilla vartaloilla infirmaatio:

a) *paikka* : *paikoi*   *näkö* : *nä, öi*   b) *takki* : *takei*   *laki* : *la, ei*
karkku : *karkui*   *nahka* : *nahvoi*   *nyrkki* : *nyrkei*

peitto : *peittoi*   *koto* : *kõðoi*   *roitti* : *roitei*   *tauti* : *taoðei*
penttu : *penttui*   *lintu* : *linnui*   *kontti* : *kontei*

hyppy : *hypyi*   *napa* : *navoi*   *oppi* : *opei*   *ripi* : *rivei*
kirppu : *kirpui*   *halpa* : *halvoi*   *sirppi* : *sirpei*

Samanlaisia ovat kaksitavuiset passiivin II partiipiin monikon partitiivimuodot, mutta niitä vastaavat yksikön nominatiivit ovat poikkeuksellisesti geminaatiollisia; esim. *purttu* : *purruu*, *naittu* : *naïðui* (ks. Jalava [2] s. 125).

⁷ Vrt. ed. s. 86. — Virossakin on *i*-loppuisilla supistumadiftongeilla huomattava taipumus säilyä (Kettunen [4] § 387).

2. Astevaihteluttomilla vartaloilla ei ilmene konsonanttimuutoksia:

a) <i>kasa</i> : <i>kasoi</i>	<i>riaska</i> : <i>riaskoi</i>	b) <i>sonni</i> : <i>sonnei</i>
<i>lavo</i> : <i>lavoi</i>	<i>pio</i> : <i>pi_ioi</i>	<i>lervi</i> : <i>lervei</i>
<i>ruaju</i> : <i>ruajui</i>	<i>nysy</i> : <i>nysyi</i>	<i>paisti</i> : <i>paistei</i>
<i>kärkö</i> : <i>kärköi</i>	<i>uko</i> : <i>ukoi</i>	<i>puabi</i> : <i>puabei</i>
<i>ätö</i> : <i>ätöi</i>	<i>hoto</i> : <i>hotoi</i>	
<i>tipo</i> : <i>tipoi</i>	<i>juapo</i> : <i>juapoi</i>	

Näihin astevaihteluttomiin kuuluu myös joukko *k-*, *t-*, *p-*vartalaisia. Se selittynee sillä, että kyseisten sanojen lopussa on aikoinaan ollut infirmaation aiheuttava kantasuomalainen *oi-*, *öi-*diftongi ja täten on heikko vartalo vallinnut kaikissa taivutusmuodoissa (vrt. Rapola [7] s. 49).

Tyyppi B. Yleisk. *-ita/itä* ~ Masku *-i, -it, -ita/itä* (*i* muodostaa edeltävän vokaalin kanssa diftongin).

Lähtökohtana on kantasuomalainen nominivartalo, jonka tavuluku on pariton (yksi tai kolme). Kantasuomessa monikon partitiivin päätte on tällöin ollut **-ta/tä*. Maskun murteessa tämä päätte on jäljellä vain yksitavuilla kuten muodoissa *maita, päitä, soita, öitä, luita, pyitä, teitä, niitä*. Koska tällaisissa sanoissa päätte on kovin painoton ensi tavuun verrattuna, päätteen vokaali tulee usein soinnittomaksi (esim. *öitä*) tai jää kokonaan pois (esim. *öit*).

Vartalokonsonanttiensa kannalta kiinnostavia ovat ksm. kolmitavut, joiden luokittelu on seuraavassa. (Osa kolmitavuista jää kuitenkin tyyppiin C piiriin.)

Alatyyppi B/A. Kolmitavujen infirmaatiotyyppi.

1. Yksikön nominatiivissa geminaattaklusiili:

<i>mustikka</i> : <i>mustikoi</i>	<i>pihatto</i> : <i>pihatoi</i>	<i>anoppi</i> : <i>anopei</i>
<i>karakka</i> : <i>karakoi</i>	<i>karitta</i> : <i>karittoi</i>	<i>siirappi</i> : <i>siirapei</i>
<i>erhakko</i> : <i>erhakoi</i>	<i>nostettu</i> : <i>nostetui</i>	

2. Yksikön nominatiivissa *ŋk* tai *nt*:

<i>auriŋko</i> : <i>auriŋkoi</i>	<i>kalvento</i> : <i>kalvenoi</i>
<i>vahiŋko</i> : <i>vahiŋkoi</i>	<i>permonto</i> : <i>permonoi</i>

3. Muunlaisia:

<i>laimiska</i> : <i>laimiskoi</i>	<i>karpalo</i> : <i>karpaloi</i>
<i>juuriska</i> : <i>juuriskoi</i>	<i>peukalo</i> : <i>peukaloi</i>

Alatyypit B/B. Supistumanominien geminaatiotyypit. Supistumanominit ovat olleet kantasuomessa kolmitavuisia. Siitä syystä ne vieläkin käyttäytyvät osaksi kolmitavujen lailla, vaikka niiden vartalo nykyisin onkin kaksitavuinen. Sanan lopun mukaan voidaan erottaa kolme alatyypistä: yksikön nominatiivissa a) *e*-loppuiset, b) *as-*, *äs*-loppuiset, c) *es-*, *is*-loppuiset. Monikon partitiivin supistumadiftongi johtuu mallien **tokehita*, **reṅkahita*, **rukehita* mukaisista alkumuodoista.

1. Yleiskielestä poikkeava geminaatio:

a) <i>toe</i> : <i>tokkei</i>	b) <i>reṅGas</i> : <i>reṅkkai</i>	c) <i>ruis</i> : <i>rukkei</i>
<i>sāde</i> : <i>sattei</i>	<i>hīdas</i> : <i>hittai</i>	<i>ies</i> : <i>ikkei</i>
<i>kuve</i> : <i>kuppei</i>	<i>seeväs</i> : <i>seippäi</i>	
<i>ase</i> : <i>assei</i>	<i>viisas</i> : <i>viissai</i>	

2. Vartalon konsonanttisysteemi yleiskielen mukainen geminaation yhtyessä vahaan asteeseen:

a) <i>perke</i> : <i>perkkei</i>	b) <i>rikas</i> : <i>rikkai</i>	c) <i>raitis</i> : <i>raittei</i>
<i>seite</i> : <i>seittei</i>	<i>mätäs</i> : <i>mättäi</i>	
<i>lape</i> : <i>lappei</i>	<i>saapas</i> : <i>saappai</i>	

3. Yleiskielen mukaisia vahvoja asteita, joissa *h* estää geminaation:

a) <i>lahje</i> : <i>lahkei</i>	b) <i>puhδas</i> : <i>puhtai</i> (~ <i>puhti</i>)
<i>aḥde</i> : <i>aḥtei</i>	<i>aḥδas</i> : <i>aḥtai</i>

4. Muunlaisia tapauksia, joissa vartalokonsonantit eivät poikkea yleiskielestä:

a) <i>pere</i> : <i>perei</i>	b) <i>raskas</i> : <i>raskai</i>	c) <i>ruumis</i> : <i>ruumei</i>
<i>räyste</i> : <i>räystei</i>	<i>rästäs</i> : <i>rästäi</i>	<i>kallis</i> : <i>kallei</i>
<i>home</i> : <i>homei</i>	<i>paljas</i> : <i>paljai</i>	<i>valmis</i> : <i>valmei</i>
<i>huane</i> : <i>huanei</i>	<i>taevas</i> : <i>taevai</i>	<i>kirves</i> : <i>kirvei</i>

Alatyypit B/C. Muita nykyisiä tai aikaisempia kolmitavuja ja niihin verrattavia.

1. Toisen partitiivin aktiivimuodot (supistumadiftongeja!):

<i>istunu</i> : <i>istunui</i>	<i>pesny</i> : <i>pesnyi</i>	<i>juanu</i> : <i>juanui</i>

2. Kaikki yksikön nominatiivissa diftongiin tai vokaaliyhtymään päättyvät nominit. Kyseiset loppuvokaaliparit *io*, *iö*, *ia*, *iä*, *ua*, *yä* ovat

(melkein poikkeuksetta) syntyneet supistamalla. Geminaatiolliset nomininit kuten *lappio*, *sokkia*, *Velkkua* sekä näiden pitkäalkuiset rinnakkais-tapaukset kuten *vainio*, *rohkia*, *ainua* ovat nykyisin kaksitavuisia (ks. s. 86—87), mutta geminaatiottomat lyhytalkuiset kuten *miniä*, *tuliä*, *tihüä* ovat kolmitavuisia.

Monikon partitiivi päättyy triftongiin tai vokaalitriplettiin *ioi*, *iöi*, *uoi*, *yöi*. Joitakin esimerkkejä (vrt. s. 86—): *perkkiöi*, *hyppiöi*; *tuliä*, *oi*, *tihüä* (*~ tihüwi*).

Lähellä tätä ryhmää ovat Maskun murteen seuraavat kolme poikkeuksellista adjektiivia, jotka muistuttavat lounaismurteitten itäisen osan *hopja*-tyyppiä: *korja* : *korjoi*, *siljä* : *siljöi*, *levjä* : *levjöi* (*~ levji*).

3. Kaikki *-ri*-loppuiset kolmitavut, esim.

mölkkäri : *mölkkärei* 'iso puupötkelö tms.'
sonturi : *sonturei* 'sontatunkio'
säippäri : *säippärei* 'pitkä, hoikka ihminen'
muurari : *muurarei*

4. *-ina/inä*-loppuiset, yleensä ääntä merkitsevät kolmitavut kuten *kolina* : *kolinoi*, *prätinä* : *prätinöi*. Erikseen on mainittava sanat *kapina* : *kapinoi* 'kapine' ja *tamina* : *taminoi* 'tamine'.

5. Kaikki *-la/lä*-loppuiset paikkaa yms. tarkoittavat substantiivit kuten *kanala* : *kanaloi*, *Mäntylä* : *Mäntylöi* jne.

Tyyppi C. Yleisk. *-ia/iä* ~ Masku *-ei* tai *-i*. Kyseessä on kaksitavuja ja niiden taivutukseen mukautuneita kolmitavuja.

Alatyyppi C/A. *Kaksitavujen amfotyyppi*. Tämä ryhmä käsittää kaksitavuiset *e*-vartaloiset nomininit. Useimmilla näistä on Maskun murteessa *ei*-loppuinen infirmaatiotyyppinen monikon partitiivimuoto, mistä ovat poikkeuksina vain loppuheittoiset sanat (ks. s. 91). Astevaihtelun alaisilla vartaloilla on, mikäli yksikön nominatiivissa on vahvana vaihteluparina yksinäiskonsonantti *k*, *s* tai *p*, toisena vaihtoehtona *i*-loppuinen geminaatiotyyppinen monikon partitiivimuoto, jolloin geminoituma on asussa *kk*, *ss* tai *pp*.

1. Varsinainen amfotyyppi, jossa todella molemmat vaihtoehdot esiintyvät. Esimerkkejä:

laki : *laei* ~ *lakki* 'sisäkatto'
solki : *soljei* ~ *solkki*
haŋki : *haŋGei* ~ *haŋkki*
rupi : *ruvei* ~ *ruppi*
lempi : *lemmei* ~ *lemppi*
korpi : *korvei* ~ *korppi*

köysi : *köödei* ~ *köyssi*
kynsi : *kynnei* ~ *kynssi*
orsi : *orrei* ~ *orssi*

Vaihtoehtoista infirmaatio- ja geminaatiomuodoista jompikumpi on aina suositumpi. Esim. *sūbei* on yleisemmin käytetty kuin *sussi*, mutta *kāssi* yleisempi kuin *kādei*. Mynämäessä laita on samoin, ja erikoisesti siellä asiaan vaikuttaa *k-* ja *p-*vartaloisilla sekin, että geminaatiollinen monikon partitiivi olisi tarkalleen samanlainen kuin yksikön partitiivi (esim. *solkki*, *arppi*). Loppuheittoisilla astevaihtelun alaisilla sanoilla *viis*, *kuus*, *uus*, *vuas* ja *kaus* on Maskun murteessa melkein aina käytössä geminaatiollinen monikon partitiivi *viissi*, *kuussi*, *uussi*, *vuassi*, *kaussi*.

Sanalla *kuusi* 'näre' on kummankinlaiset monikon partitiivimuodot *kuusei* ja *kuussi*, vaikka se ei ole astevaihtelun alainen (ei ollut kantasuomessakaan). Sana *jousi* on samankaltainen.

2. Toinen amfotyyppi, jolla Maskun murteessa kuitenkin on ainoastaan infirmaatiotyypinen eli *ei-*loppuinen monikon partitiivi mahdollinen. Lounaismurteiden kaakkoisryhmässä (esim. Perniössä) tämänkin ryhmän sanoilla on geminaatiotyypinen eli *i-*loppuinen monikon partitiivi — siellähän ei muuta tunnetakaan. Astevaihteluttomat vartalot kuuluvat tähän ryhmään (paitsi loppuheittoiset *nuar*, *suur*, *piän*, *laps*, *yks*, *kaks*, *miäs*) sekä astevaihtelun alaisista sanat *tuppi*, *sappi* ja *appi* (joissa geminaatio yhtyi vahvaan asteeseen) ynnä vielä sanat *tähti*, *leh-ti* ja *lahti* (joissa *h* estäisi geminaation). Mikäli ryhmän sanoilla olisi *i-*loppuinen monikon partitiivi, se olisi identtinen yksikön nominatiivin kanssa. Esimerkkejä:

<i>kaski</i> : <i>kaskei</i>	<i>piäli</i> : <i>piäle</i>	<i>tuppi</i> : <i>tupei</i>
<i>kusi</i> : <i>kusei</i>	<i>talvi</i> : <i>talvei</i>	<i>sappi</i> : <i>sapei</i>
<i>lammi</i> : <i>lammei</i>	<i>kuari</i> : <i>kuarei</i>	<i>tähti</i> : <i>tähdei</i>
<i>suvi</i> : <i>suvei</i>	<i>siäni</i> : <i>siänei</i>	<i>leh-ti</i> : <i>lehdei</i>

Alatyyppi C/B. Kaksitavujen geminaatiotyyppi. Kyseessä ovat kaksitavuiset *ä-*vartaloiset nominit ja *a-*vartaloisista *ne*, joitten ensi tavun sonanttina on *o* tai *u*. Monikon tunnus *i* tulee heti vartalokonsonantin jälkeen. Tämä tunnus yksinään muodostaa monikon partitiivin lopun. Sen kehitys varhaiskantasuomesta on *-aiða/äiðä* > *-eiða/eiðä* > *-iða/iðä* > *-ia/iä* > *-i*.

1. Soinniton vartalokonsonantti geminoituu:

<i>selkä</i> : <i>selkki</i>	<i>ruaka</i> : <i>ruakki</i>
<i>häntä</i> : <i>hännti</i>	<i>sota</i> : <i>sotti</i>
<i>kumpa</i> : <i>kumppi</i>	<i>lupa</i> : <i>luppi</i>
<i>kyrsä</i> : <i>kyrssi</i>	<i>pesä</i> : <i>pessi</i>

2. Geminaatio yhtyy vahvaan asteeseen:

<i>soukka</i> : <i>soukki</i>	<i>nokka</i> : <i>nokki</i>
<i>kenttä</i> : <i>kontti</i>	<i>mettä</i> : <i>metti</i>
<i>kuappa</i> : <i>kuappi</i>	<i>leppä</i> : <i>leppi</i>

3. Soinniton *h* estää geminaation:

tuhka : *tuhki* (~ *tuhvai*)
kohta : *kohti* (~ *kohdai*)

Vartaloklusiilit *k* ja *t* ovat kuitenkin astevaihtelun alaisia (yks. gen. *tuhva*, *kohða*).

4. Muita vartalokonsonanttisysteemejä, joissa geminaatio ei ole mahdollinen:

<i>ämmä</i> : <i>ämmi</i>	<i>äijä</i> : <i>äiji</i>	<i>kännä</i> : <i>känni</i>	<i>koora</i> : <i>kouri</i>
<i>äimä</i> : <i>äimi</i>	<i>syjä</i> : <i>syäji</i>	<i>kynä</i> : <i>kyni</i>	<i>roska</i> : <i>roski</i>
<i>lehmä</i> : <i>lehmi</i>	<i>syrjä</i> : <i>syrji</i>	<i>päevä</i> : <i>päivi</i>	<i>mutka</i> : <i>mutki</i>

Alatyypin C/C. Kolmitavujen analogiatyyppi. Tähän luen ne kolmitavut, joiden monikon partitiivi on edellisen ryhmän C/B kaltainen. Sijan loppu on siis yksinäisvokaali *i*. Geminaatiokin vallitsee, kunhan vartalon konsonanttisysteemi sen sallii. Määrätyypiset kaksi- ja nelitavut (esim. *puine* ja *viherjäine*) voidaan katsoa myös kuuluviksi mukaan.

Lukuisin esimerkein valaistavista alaryhmistä numerot 1—6 koostuvat yksikön vartalossa loppuvokaalin *a* tai *ä* sisältävistä kolmitavuista, joissa vartalon loppukonsonanttia (tai loppukonsonanttiyhtymää) ei edellä vokaali *i* (vrt. ryhmä B/C 4), sekä näihin verrattavista *n*-loppuisista nomineista.

Alaryhmässä 7 on numeraaleja sekä ordinaalinen pronomini *mones*.

Alaryhmässä 8 ovat kaikki *ne(n)*-loppuiset nominit. Vartalon loppukonsonantti *s* geminoituu monikon partitiivissa muotoon *ss*, mutta eräissä tapauksissa kuullaan vielä alkuperäistä *ís*-affrikaattaa edustava *t* geminoituneena *tt*:ksi (vrt. esim. Rapola [8] § 789).

Alaryhmä 9 käsittää *s*-loppuiset nominit lukuun ottamatta supistumanomineita (B/Bb ja B/Bc), ordinaaleja (C/C 7) ja kaksitavujen amfotyypin loppuheittoisia (C/A). Sanojen tavuluku on vaihteleva.

1. *faaðelma* : *faaðelmi*
kanerva : *kanervi*
nosela : *noseli*
kamala : *kamali*

mähtära : *mähtäri*
vahtera : *vahteri*
istuja : *istuji* jne.
istuva : *istuvi* jne.

<i>mukula : mukuli</i>	<i>terävä : terävi</i>
<i>sukkela : sukkel</i>	<i>lihava : lihavi</i>
<i>seittäjä : seittäjä</i>	<i>vaaleva : vaalevi</i>
<i>paisuma : paisumi</i>	<i>katava : katavi</i>
<i>orpana : orpani</i>	<i>pihlava : pihlavi</i>
<i>säränä : säräni</i>	<i>orava : oravi</i>
<i>saatana : saatani</i>	<i>apaja : apaji</i>
<i>tekemä : tekemi jne.</i>	<i>verejä : vereji</i>
2. <i>kappala : kappali</i>	<i>askela : askeli</i>
<i>kiakala : kiakali</i>	<i>jähkälä : jähkäli</i>
<i>krekkala : krekkali</i>	<i>rämmälä : rämmäli</i>
<i>roikala : roikali</i>	<i>kekälä : kekäli</i>
<i>röhkälä : röhkäli</i>	<i>kökkälä : kökkäli</i>
<i>priiskala : priiskali</i>	<i>kokkara : kokkari</i>
3. <i>ahvena : ahveni</i>	<i>ikenä : ikeni</i>
<i>ruhmena : ruhmeni</i>	<i>kipenä : kipeni</i>
<i>kämmenä : kämmeni</i>	<i>tyvenä : tyveni</i>
<i>paimena : paimeni</i>	<i>jäsenä : jäseni</i>
4. <i>sipula : sipuli</i>	<i>pumpula : pumpuli</i>
<i>pippura : pippuri</i>	<i>sirenä : sireni</i>
5. <i>muuran ~ muurama : muurami</i>	<i>halkken : halkkemi</i>
<i>pualan ~ pualama : pualami</i>	<i>morssen : morssemi</i>
<i>härkkän : härkkämi</i>	<i>hohdin : hohtimi</i>
<i>hööhän : hööhämi</i>	<i>jalkin : jalkimi</i>
6. <i>muutan : muutamppi</i>	<i>kaunempi : kaunemppi</i>
<i>vasen : vasemppi</i>	<i>ym. komparatiivit</i>
7. <i>kymmene : kymmenssi</i>	<i>tuhane : tuhanssi (~ tuhani)</i>
<i>kolmas : kolmanssi</i>	<i>mones : monenssi</i>
<i>jne. ordinaaliluvut</i>	
8. <i>sattene : sattessi</i>	<i>puine : puissi</i>
<i>kaḡkkane : kaḡkkassi</i>	<i>kärväne : kärvässi</i>
<i>aikkane : aikkassi</i>	<i>kellane : kellassi</i>
<i>ylömiälttine : ylömiälttissi</i>	<i>ykstoikone : ykstoikossi</i>
<i>pitkälöine : pitkälöissi</i>	<i>hakkine : hakkissi</i>
<i>raavoline : raavolissi</i>	<i>jokane : jokatti</i>
<i>viherjäine : viherjäissi</i>	<i>mimmone : mimmotti</i>

9. <i>suurus</i> : <i>suuruksi</i>	<i>neljänys</i> : <i>neljänyksi</i>
<i>uimus</i> : <i>uimuksi</i>	<i>keritys</i> : <i>kerityksi</i>
<i>vanhus</i> : <i>vanhuksi</i>	<i>vuavarus</i> : <i>vuavaruksi</i>
<i>varkkaus</i> : <i>varkkauksi</i>	<i>jänes</i> : <i>jäneksi</i>
<i>kolaus</i> : <i>kolauksi</i>	<i>hius</i> : <i>hiuksi</i>
<i>pimeys</i> : <i>pimeyksi</i>	<i>kerros</i> : <i>kerroksi</i>

KIRJALLISUUTTA

[1] Kaisa Häkkinen, Suomen yleiskielen tavuttamisesta. *Rakenteita*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6 (1978). | [2] Aulikki Jalava, Lounaismurteiden geminaatio. *Laudaturtyö*, Turun yliopisto (1971). | [3] Daniel Juslenius, *Suomalaisen Sana-Lugun Coetus*. SKS:n toimittama näköispainos. Helsinki (1968). | [4] Lauri Kettunen, *Eestin kielen äännehistoria*. Helsinki (1962). | [5] Heikki Ojansuu, *Lounaismurteiden äännehistoria I. Vokaalioppi*. Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aiheista. Helsinki (1901). | [6] Heikki Paunonen, Lounaismurteiden ja viron monikon genetiivi ja partitiivi. *Virittäjä* (1973). | [7] Martti Rapola, *Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen i-loppuiset diftongit suomen murteissa*. Helsinki (1919–1920). | [8] Martti Rapola, *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Helsinki (1962). | [9] Kalevi Wiik, Astevaihtelusta ja sen sukulaissilmäistä. Turun yliopiston kielitieteen kerho. Monistettu esitelmä (26. 1. 1961).

JUHANI PAHIKALA: *Die Diphthonge der nichtersten Silben in der Mundart von Masku*

Die Zahl nichthaupttoniger Diphthonge in den südwestfinnischen Mundarten ist nicht allzu gross. Den Stoff für diese Studie, die sich mit den betr. Diphthongen und den von ihnen bedingten konsonantischen Erscheinungen beschäftigt, lieferte die zur Nordwestgruppe der südwestfinnischen Dialekte zählende alte Mundart von Masku, wie sie um die Jahrhundertwende dort gesprochen wurde.

Die meisten älteren Diphthonge, vor allem diejenigen der Verbalformen, wurden gekürzt — ebenso wie die langen Vokale nichthaupttoniger Silben in den Südwestmundarten überhaupt: durch Wegfall ihres zweiten Bestandteils. Übrig blieben nur zweierlei Diphthonge: 1. die aus dem Urfinnischen stammenden, auf *-i* ausgehenden, und 2. die jüngeren, aus zwei Vokalen benachbarter Silben entstandenen sogen. Kontraktionsdiphthonge.

Diphthongstudien stützen sich zu einem wesentlichen Teil auf Untersuchungen über die dem Diphthong unmittelbar vorangehenden Stammkonsonanten. Ist dieser Konsonant ein *k(k)*, *p(p)* oder *t(t)*, so verursachen die ursprünglichen Diphthonge (1) im Gegensatz zu den übrigen finnischen Mundarten in den südwestfinnischen Dialekten in der Regel eine Abschwächung der Stufe, d.h. eine Infirmität. Die Kontraktionsdiphthonge (2) ihrerseits bewirken in der Regel eine Verdoppelung der Einzelkonsonanten *k*, *p*, *t* und *s*.

Die Wirkungen der betr. Erscheinungen berühren klar voneinander getrennte morphologische Gruppen, ohne sich jemals zu überlappen.

Auch die auf *-i* ausgehenden Kontraktionsdiphthonge zählen zu denen, die Geminatio auslösen. Mit dem Estnischen vergleichende Untersuchungen über diese Diphthonge und die urfinnischen Diphthonge gestatten den Rückschluss, dass die Infirmität erheblich älter ist als die Geminatio. Sie scheint schon vor der estnischen Migration nach Südfinnland Verbreitung gefunden zu haben.

Das Alter der Infirmität lässt über die bisherige Auffassung über den Charakter des Partitiv Plural vom Typ *suð ei* Zweifel aufkommen. Dieser Typ kommt bei den estnischen Nomina in der Nordwestgruppe der Südwestmundarten allgemein vor und gilt als Analogie nach dem Muster der *i*-Stämme (*tauti* : *taoð ei*). Der Verf. jedoch führt Argumente an, die für einen lautgesetzlichen Prozess sprechen. Auch der seltene Typ *hãð äi*, *tuhvai* kann als sehr alt und lautgesetzmässig interpretiert werden.

Die Sondergeminatio der Südwestmundarten ist eine unverkennbar lautgesetzliche, wenschon heute unproduktive Erscheinung. Die Wirkung des betr. Lautgesetzes entfällt gelegentlich bei den auf *u* oder *y* ausgehenden Diphthongen (es heisst *viissaus*, auf der anderen Seite aber *pysäys*), ist also ein Indikator für den Altersunterschied zwischen den morphologischen Gruppen verschiedener Ableitungen bzw. der "Unmöglichkeit" in Frage stehender Diphthonge. Der Verf. beobachtet bisher in der einschlägigen Literatur unbekannt Diphthongfälle: *Velkkua*, *Pöytyä*.

Der Artikel enthält schliesslich noch eine Klassifizierung der Pluralformen des Partitivs in der Mundart von Masku sowie eine umfangreiche Sammlung von Beispielen.